

IRODA PATALOGIYASI

Beshariq Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi

Farhodjonova O'g'iloy Farhodjon qizi

Annotatsiya: Iroda patologiyasi tushunchasi, irodaning normal psixik faoliyatdagi o'rni hamda uning buzilish shakllari batafsil yoritilgan. Iroda buzilishlarining klinik ko'rinishlari, psixik va organik omillar bilan bog'liqligi, ruhiy kasalliklar tarkibida namoyon bo'lishi chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, iroda patologiyasining shaxs faoliyati, ijtimoiy moslashuv va mehnat qobiliyatiga ta'siri ochib berilgan.

Kalit so'zlar: iroda, iroda patologiyasi, irodaviy faoliyat, gipobuliya, abuliya, giperbuliya, parabuliyalar, psixopatologiya, ruhiy kasalliklar, shaxs buzilishlari, motivatsiya, emotsional holatlar, ijtimoiy moslashuv, klinik psixologiya,

Аннотация

В статье подробно рассмотрено понятие патологии воли, её роль в психической деятельности человека и основные формы нарушений. Освещены клинические проявления волевых расстройств, их связь с психическими и органическими заболеваниями, а также влияние на личность и социальную адаптацию..

Ключевые слова: воля, патология воли, волевая деятельность, гипобулия, абулия, гипербулия, парабулия, психопатология, психические расстройства, расстройства личности, мотивация, эмоциональные состояния, социальная адаптация, клиническая психология, реабилитация

Annotation

This article provides an extended analysis of the pathology of will, its role in normal mental functioning, and the main forms of volitional disorders. Clinical manifestations, causes, and the impact of volitional pathology on personality and social adaptation are discussed.

Key words: will, pathology of will, volitional activity, hypobulia, abulia, hyperbulia, paraboulia, psychopathology, mental disorders, personality disorders, motivation, emotional states, social adaptation, clinical psychology, rehabilitation

Iroda inson psixikasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u ongli ravishda maqsad qo'yish, qaror qabul qilish va bu qarorni amalga oshirish jarayonlarini boshqaradi. Iroda orqali inson o'z xatti-harakatlarini nazorat qiladi, ichki va tashqi qiyinchiliklarni yengib o'tadi hamda ijtimoiy muhitga moslashadi. Iroda shaxsning faol, mustaqil va mas'uliyatli bo'lishini ta'minlovchi psixik mexanizm hisoblanadi. Shu sababli irodaning buzilishi nafaqat individual psixik holatga, balki insonning jamiyatdagi o'rniga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Iroda patologiyasi deganda shaxsning ongli faoliyatni boshqarish qobiliyatining turli darajada buzilishi tushuniladi. Bunda inson maqsad sari intilishda sustkashlik qiladi, qaror qabul qilishda qiynaladi yoki aksincha, nazoratsiz, maqsadsiz faollik namoyon etadi. Iroda patologiyasi ko'pincha boshqa psixik jarayonlar — tafakkur, emotsiya va motivatsiya bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Shu bois iroda buzilishlarini alohida holda emas, balki umumiy psixopatologik holat doirasida baholash muhimdir.

Iroda buzilishlarining eng ko'p uchraydigan shakllaridan biri irodaning pasayishi hisoblanadi. Bunday holatda inson tashabbus ko'rsatishga qiynaladi, harakat qilish istagi susayadi, kundalik vazifalarni bajarish ham qiyinlashadi. Bu holat ko'pincha depressiv buzilishlar, astenik sindromlar va uzoq davom etuvchi somatik kasalliklarda kuzatiladi. Bemorlar tez charchaydi, o'ziga ishonchi pasayadi, faol hayot tarzidan chekinadi. Irodaning pasayishi shaxsning mehnat qobiliyatini keskin kamaytiradi va ijtimoiy aloqalarining uzilishiga olib kelishi mumkin.

Iroda patologiyasining og'ir shakllaridan biri irodaning deyarli to'liq yo'qolishi bilan kechadi. Bunday holatda bemor hatto eng oddiy ehtiyojlarini ham mustaqil qondira olmaydi. Ovqatlanish, gigiyenaga rioya qilish, muloqot qilish kabi kundalik faoliyat turlari keskin cheklanadi. Bu holat ko'pincha shizofreniya, og'ir depressiv epizodlar va miya organik shikastlanishlarida uchraydi. Bemor tashqi ta'sirlarga befarq bo'lib qoladi, nutqi

va harakati minimal darajaga tushadi. Ushbu holat ijtimoiy hayotdan to'liq ajralishga olib kelishi mumkin.

Irodaning patologik kuchayishi ham alohida ahamiyatga ega bo'lib, bunda insonda haddan tashqari faollik, shoshqaloqlik va rejasiz harakatlar kuzatiladi. Bunday holatda inson o'z harakatlarini tanqidiy baholay olmaydi, xavfli yoki asossiz qarorlar qabul qiladi. Ko'pincha bu holat maniakal sindrom tarkibida namoyon bo'ladi. Bemor o'zini haddan tashqari kuchli, qobiliyatli deb hisoblaydi, ko'plab ishlarni bir vaqtning o'zida boshlaydi, biroq ularni oxiriga yetkaza olmaydi. Bu esa ijtimoiy va kasbiy muammolarga sabab bo'ladi.

Iroda patologiyasining yana bir muhim ko'rinishi irodaning noto'g'ri yo'nalishda namoyon bo'lishidir. Bunda inson zararli, xavfli yoki ijtimoiy jihatdan nomaqbul harakatlarga intiladi. Masalan, impulsiv harakatlar, agressiya, o'ziga yoki boshqalarga zarar yetkazish istagi kuzatiladi. Bu holatlar ko'pincha shaxs buzilishlari, psixopatiyalar va impulsiv sindromlar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday bemorlar o'z xatti-harakatlarini nazorat qila olmaydi va oqibatlarini oldindan baholash qobiliyati pasayadi.

Iroda patologiyasining kelib chiqishida biologik, psixologik va ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Miya faoliyatining organik shikastlanishlari, markaziy asab tizimi kasalliklari iroda buzilishlarining asosiy biologik sabablaridan hisoblanadi. Shu bilan birga, uzoq davom etuvchi stress, psixotraumatik holatlar, noto'g'ri tarbiya va ijtimoiy muhit ham iroda shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa bolalik davrida iroda sifatlarining yetarli rivojlanmasligi keyinchalik patologik holatlarga zamin yaratadi.

Iroda patologiyasi nafaqat klinik jihatdan, balki pedagogik va ijtimoiy nuqtai nazardan ham muhim ahamiyatga ega. Iroda buzilishiga ega shaxslar o'qish va mehnat jarayonida qiyinchiliklarga duch keladi, jamoaga moslashishda muammolar paydo bo'ladi. Shu sababli iroda patologiyasini erta aniqlash, to'g'ri tashxis qo'yish va kompleks davolash choralari ko'rish muhimdir. Davolash jarayonida dori vositalari bilan bir qatorda psixoterapiya, ijtimoiy rehabilitatsiya va pedagogik yondashuvlar ham muhim o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, iroda patologiyasi inson shaxsining muhim jihatlaridan birini izdan chiqaruvchi murakkab psixopatologik holat hisoblanadi. U shaxs faoliyati, ijtimoiy moslashuv va hayot sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu muammoni chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish tibbiyot va psixologiya sohasida muhim vazifalardan biridir.

Iroda patologiyasi turli ruhiy va nevrologik kasalliklar tarkibida yaqqol namoyon bo'ladi. Bu holatlar shaxsning ongli faoliyatini boshqarish, qaror qabul qilish va maqsad sari harakat qilish qobiliyatining izdan chiqishi bilan tavsiflanadi. Ayniqsa, ayrim kasalliklarda iroda buzilishlari yetakchi klinik belgilardan biri sifatida kuzatiladi.

Shizofreniya iroda patologiyasini eng aniq ko'rish mumkin bo'lgan kasalliklardan biridir. Ushbu kasallikda irodaning keskin pasayishi yoki deyarli yo'qolishi kuzatiladi. Bemor tashabbus ko'rsatmaydi, kundalik faoliyatga qiziqmaydi, o'z ehtiyojlarini qondirishga ham harakat qilmaydi. Ijtimoiy aloqalar susayadi, befarqlik va loqaydlik kuchayadi. Bu holat irodaning chuqur buzilishi — abuliya bilan namoyon bo'lib, shizofreniyaning salbiy simptomlari tarkibida muhim o'rin tutadi.

Og'ir depressiv buzilishlarda iroda patologiyasi irodaning pasayishi shaklida namoyon bo'ladi. Bunday bemorlar harakat qilishga qiynaladi, qaror qabul qilish ularga og'ir kechadi, oddiy kundalik ishlar ham katta kuch talab etadi. Ular o'zini ojiz va kuchsiz his qiladi, tashabbus yo'qoladi. Irodaning bunday susayishi gipobuliya deb ataladi va depressiv emotsional holat bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

Bipolyar affektiv buzilishning maniakal bosqichida esa iroda patologiyasi mutlaqo boshqa ko'rinishda namoyon bo'ladi. Bu holatda iroda patologik tarzda kuchayadi. Bemor haddan tashqari faol, tinimsiz harakatda bo'ladi, ko'plab reja va g'oyalarni ilgari suradi. Biroq bu faollik tartibsiz va nazoratsiz bo'lib, bemor o'z harakatlarining oqibatlarini baholay olmaydi. Ushbu holat irodaning patologik kuchayishi — giperbuliya sifatida baholanadi.

Iroda patologiyasini miya peshona bo'lagi shikastlanishlarida ham yaqqol kuzatish mumkin. Peshona bo'lagi insonning rejalashtirish, nazorat va maqsadga yo'naltirilgan faoliyati uchun mas'ul hisoblanadi. Ushbu soha zararlanganda bemorda irodaviy nazorat

izdan chiqadi, impulsivlik, befarqlik yoki maqsadsiz xatti-harakatlar paydo bo‘ladi. Bunday holatlar bosh miya jarohatlari, insult yoki o‘smalar natijasida yuzaga kelishi mumkin.

Shaxs buzilishlarida iroda patologiyasi noto‘g‘ri yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Bunday holatda bemor ijtimoiy jihatdan nomaqbul, zararli yoki xavfli harakatlarga ongli ravishda intiladi. O‘z xatti-harakatlarini nazorat qilish qobiliyati pasayadi, impulsivlik va agressivlik kuchayadi. Bu holat irodaning g‘ayritabiiy namoyon bo‘lishi — parabuliyalar bilan tavsiflanadi va shaxsning ijtimoiy moslashuviga jiddiy salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shu tariqa, iroda patologiyasini shizofreniya, depressiv buzilishlar, bipolyar affektiv buzilish, miya peshona bo‘lagi shikastlanishlari hamda shaxs buzilishlari misolida aniq va ravshan ko‘rish mumkin. Ushbu kasalliklarda iroda buzilishlari tashxis qo‘yish va klinik baholashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bemorning kundalik hayoti va ijtimoiy faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Adabiyotlar:

“Terapiya” A.G.Gadayev, X.S.Axmedov Toshkent. 2000

“Terapiya” M.F.Ziyayeva

Internet ma’lumotlari

Akbaraliyeva A. T., Sodiqova I. B. Shaxsning irodaviy sifatlarining psixologik xususiyatlari. Toshkent, 2015.

G‘oziyev E. G., et al. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002.

Petrov A. V. Psixopatologiya asoslari. Moskva: Medicina, 2012.